ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 6, številka 1-2, junij 2002 · ISSN 1408-2969

FILOZOFIJA DAVIDA LEWISA

Danilo Šuster

David Lewis (1941–2001)

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

Citiranje: Danilo Šuster, »David Lewis (1941–2001)«, *Analiza: časopis za kritično misel* 6, št. 1-2 (2002): 49–54.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Danilo Šuster
Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

DAVID LEWIS

(1941 – 2001)

Vse najbolj priznane strokovne revije s področja analitične filozofije so v letu 2002 nekaj prostora posvetile spominu na Davida Kelloga Lewisa, ki je 14. 10. 2001 umrl v Princetonu zaradi težav povezanih z dolgoletno sladkorno boleznijo. Ocene njegovega dela so spoštljive: Lewis je bil najbolj genialen sodobni filozof (W. Spohn), vodilni filozof svojega časa (D. Armstrong), eden največjih filozofov zadnjih desetletij (P. Kitcher), najbolj vpliven filozof zadnjih 30 let (A. Kemmerling), največji sodobni metafizik (R. Casati), najpomembnejši filozof svojega časa (G. Harman) ... Toda v širši javnosti je bil Lewis, za razliko od slavnega sodelavca z univerze Princeton in v številnih vprašanjih filozofskega nasprotnika S. Kripkeja, skoraj popolnoma neznan. Lewis je filozof za poznavalce, daleč od "evropskega" prototipa filozofskega genija, ki kot angažirani intelektualec oblikuje javno mnenje.

Rojen v mestu Oberlin (Ohio, ZDA) je najprej študiral kemijo. Ko pa je njegov oče, profesor prava, preživel z družino leto 1959/60 v Oxfordu, je Lewis, sicer še vedno usmerjen na kemijo, obiskoval tudi filozofska predavanja. Iris Murdoch, Ryle, Grice, Strawson in Austin so, kot se je izkazalo kasneje, pomembno vplivali na njegovo razumevanje pojmovne analize in obrat k filozofiji. Leta 1962 je začel obiskovati predavanja iz filozofije na Harvardu, kjer je leta 1967 doktoriral pod mentorstvom W. V. Quinea. Njegov doktorat *Konvencije jezika* je postal znamenit zaradi več razlogov. Slavni mentor v njem ni omenjen niti z besedico. Lewis je za knjižno objavo (*Convention*, 1969) prejel nagrado za najboljšo knjigo, ki jo je napisal filozof mlajši od 40 let (takrat je imel 28 let). Vsebinsko pa je knjiga, v kateri Lewis s pojmi iz teorije igre analizira naravo konvencij, tudi po 30 letih še vedno eno od ključnih del filozofije jezika. Leta 1967 je začel poučevati na University of California, Los Angeles. Takrat je na zahodni obali ZDA cvetela "kalifornijska semantika" (Montague in možni svetovi) in rezultat tega podnebja je knjiga *Protidejstveniki* (*Counterfactuals*, 1973) in slavni zagovor mnoštva možnih svetov. Leta 1970 se je preselil v Princeton, kjer je leta 1973 postal redni profesor in tam predaval do smrti.

V čem je posebnost in pomen Lewisovega filozofskega dela? Starejše leksikografske oznake (recimo *Encyclopedia Britannica*) poudarjajo *materializem* kot glavno značilnost njegovega dela. Že leta 1966 je objavil enega od temeljnih člankov v sodobni filozofiji duha, "Argument za teorijo identitete", v katerem

branil teorijo identitete, po kateri so psihična stanja funkcionalna stanja možganov. Bolj površni leksikoni ga uvrščajo še med filozofe znanosti in jezika, najbolj razvpit pa je po zagovoru obstoja možnih svetov. Toda nobena hitra oznaka ne more zajeti širine Lewisovega opusa, o njej pričajo že naslovi njegovih štirih knjig – *Konvencija* (1969), *Protidejstveniki* (1973), *O mnoštvu svetov* (1986), *Deli razredov* (1991). V mnoštvu razprav, ki so zbrane v petih knjigah zbranih del (Lewis, 1983, 1986, 1998, 1999 in 2000), pa so zastopana skoraj vsa področja analitične filozofije: filozofija logike in filozofska logika, filozofija matematike in teorija množic, metafizika, filozofija jezika, filozofija duha, spoznavna teorija, verjetnost, teorija odločanja in teorija iger, teorija znanosti, teorija zaznave, etika. Znamenite so njegove razprave o fikciji v literaturi, obstoju lukenj, osebni identiteti, obstoju zla in svobode v svetu, v katerem vlada determinizem, potovanju v času ... Njegov zadnji seminar je bil posvečen potovanju v času, zadnji članek, ki ga je pisal, pa se je ukvarjal s problemom osebne identitete in nesmrtnosti.

Najbolj presenetljiva v tej širini pa je – globina. Praviloma ne gre za tipične prispevke glavnega toka analitične "normalne znanosti", v katerih avtor razdeluje nek manjši problem ali kritizira kak drug prispevek. Zdi se, da se je Lewis vsake teme lotil tako, da je pregledal obstoječa stališča in se potem vprašal: kaj pa jaz o tem mislim, kaj bi jaz sprejel, kakšni so najboljši razlogi za dano stališče? Kot bi razmišljal v času Aristotela, ko je v filozofiji še bilo toliko novega in toliko prostora za kreativnost. Lewis je skoraj vedno avtor nove teorije (konvencija, protidejstvena teorija vzročnosti, kontekstualizem v teoriji spoznanja, možni svetovi ...) ali pa stališča, ki sicer ni samo njegovo, vendar po njegovem zagovoru postane znano kot "Lewisova teorija" (teorija psihofizične identitete, zakoni narave, *qualia* kot védenje kako, funkcionalizem, vzročna teorija odločanja, teorija metafizične identitete kot trajanja v času, analiza protidejstvenikov s pomočjo možnih svetov ...). Pogosto se zdi na začetku njegovo stališče malo verjetno, toda Lewis nas vedno vabi, da z njim pregledamo vse možnosti, ocenimo argumente in se odločimo.

Lewisovo delo postavlja nove standarde jasnosti in globine v razpravi o starodavnih filozofskih vprašanjih. Mislim, da je Lewis eden najbolj jasno pišočih in razmišljujočih filozofov vseh časov. Ni pa enostaven, saj so problemi, ki se jih loteva, zapleteni. Analitična filozofija ravno ne slovi po virtuoznem stilu pisanja, Lewisova razsvetljanska proza pa je postala njegov zaščitni znak – kristalna zgradba, jasni stavki in jezikovne domislice, ki so med filozofi "ponarodele". Sam je svoje delo označil takole:

> "Sem staromoden analitični metafizik, ki raziskuje hipoteze o tem, kaj so elementi bivajočega in kako bi lahko vse drugo zvedli na vzorce teh elementov. Razvpit sem po svoji trditvi, da morajo ti elementi vključevati mnogo takšnih, ki so zgolj možni in niso del sveta, v katerem mi živimo, pa zato niso nič manj vredni upoštevanja. Drugače pa sem filozofsko konservativen: mislim, da filozofija ne more uspešno izzvati ne utrjenih prepričanj zdravega razuma ne dokazanih tez naravoslovja in

matematike." (v Steve Pyke ur. (1995), *Philosophers*, London: Zelda Cheatle Press, navaja Paul L. A., 2002)

Lewis slovi kot eden najbolj sistematičnih filozofov, po mnenju nekaterih je celo največji sistematični metafizik od časov Leibniza dalje. V uvodu v svoje *Filozofske razprave II* (Lewis, 1986a) pravi, da se je tako kot večina analitičnih filozofov loteval posameznih problemov po kosih, pri tem pa je skoraj sebi navkljub in nenamerno ustvaril koherenten enoten sistem. Zdi se mi, da je njegov sistem nastajal po metodi poskusov in napak kot navzkrižna povezava različnih detajlov in rešitev problemov iz množice področij, s katerimi se je ukvarjal. Če je filozof temeljit in konsistenten in na enem področju (recimo o zakonih narave) zagovarja teorijo T_1, na drugem (recimo o naravi mentalnih stanj) pa T_2, potem mora hkrati verjeti v obe teoriji, ki se pri Lewisu združita v obsežnejšo teorijo T_3, dokler ne nastane globalen koherenten sistem o vsem, kar je. Temelj sistema je teza o "humovski supervenienci", po kateri je svet ogromen mozaik lokalnih fizikalnih dejstev, konkretnih stvari, ki uprimerjajo osnovne fizikalne lastnosti. V vsakem trenutku je vse, kar je, odvisno od vzorcev, ki jih ta lokalna dejstva uprimerjajo, tako kot je časopisna fotografija popolnoma določena z vzorcem pik na papirju. "Supervenienca" vsega (od bolj kompleksnih fizikalnih dejstev do dejstev o psihičnem in socialnem) na teh lokalnih fizikalnih dejstvih je humovska, ker zanika nujne zveze med lokalnimi dejstvi. Nič, kar se zgodi na eni točki, ne določa tega, kar se zgodi na kaki drugi točki.

Zaradi zagovora možnih svetov in filozofskega sistema Lewisa primerjajo z Leibnizom. Možna pa je tudi primerjava s Humom, pa ne le zaradi zanikanja obstoja nujnosti in nujnih zvez. Tako kot za Huma je tudi za Lewisa cilj združiti znanstveno pojmovanje sveta s tem, kako se nam svet pojavlja. Lewis je zares začel kot ortodoksni analitik in empirist v tradiciji Huma in Carnapa s temami iz železnega repertoarja analitične filozofije (logika, filozofija jezika, filozofija znanosti, filozofija duha). V nekem smislu je naslednik "najtrše" analitične ortodoksije (Ramsey, Carnap, Ryle, kalifornijska semantika). Toda končal je kot veliki racionalist 20. stoletja, ki se je v drugi polovici svoje kariere ukvarjal predvsem z metafiziko, proti koncu celo z etiko in socialno filozofijo. Zanimive so pretvorbe tem in premiki poudarkov: začetna sorazmerno ozka razprava o naravi teoretskih terminov in zakonov narave ("Ramseyev stavek") je postala program filozofske analize (Jackson in avstralska šola), Ryleov behiavorizem se je v Lewisovih rokah pretvoril v dandanes prevladujoči funkcionalizem, tehnično orodje v modalni semantiki pa se pri Lewisu razvije v grandiozno ontologijo mnogih svetov.

Lewis je tako kot njegov slavni doktorski mentor zaznamoval določeno obdobje v analitični filozofiji – od 70-ih let 20. stoletja do začetka novega tisočletja. Toda v tem obdobju smo priča razvoju in premiku poudarkov. Kako je lahko zagovornik znanosti, matematike in zdravega razuma postal metafizik in sistematik? Chalmers (Chalmers, 2002) meni, da je Lewis kot empirist začel na površini (spomnimo se empiristov 20. stoletja: Carnapove logične zgradbe sveta iz čutnih podatkov ali Quinovega behaviorizma in "stimulus" pomena). Sistematično iskanje pojasnila in poenotenja dejstev na površini pa je Lewisa

vodilo do pojmov, kot so vsebina misli, narava reprezentacije, lastnost, vzročnost, množica, nujnost in možnost, vztrajanje istega skoz spremembo ..., kjer ima zahteva po enostavnosti in razlagalni moči večjo težo od empiristične vzdržnosti, vztrajanja na površini podatkov in strahu pred ontološko ekstravaganco. Gre za širši tok v analitični (ali morda post-analitični) filozofiji 21. stoletja, na katerega je močno vplival prav Lewis.

Nekaj pa bo vedno vznemirjalo interprete Lewisovega sistema. Kako je lahko pristaš znanosti, matematike in zdravega razuma hkrati bil zagovornik konkretnega obstoja neštetih možnih svetov? Zamisel o možnih svetovih je vpeljal Leibniz, toda filozofi so svetove v glavnem razumeli kot način govora, pojmovno orodje, Lewis je edini, ki jih vzame popolnoma zares. Naš svet je samo eden iz neskončne množice svetov, ki so med seboj časovnoprostorsko nepovezani. Vsaka možnost, vsak pojmljivi potek dogodkov, vsaka možna različica nas samih je na nekem možnem svetu udejanjena. Hipoteza o obstoju mnoštva svetov je razlagalno izjemno bogata, z možnimi svetovi je Lewis pojasnjeval vzročnost, pogojnike, vsebino propozicionalnih naravnanosti, naravo lastnosti in univerzalij, verjetnost ..., uporabni so v filozofiji, semantiki, jezikoslovju, teoriji iger in ekonomiji. Hipoteza je sprva naletela samo na nejeverno strmenje. Kasneje so sledili argumenti proti tej sporni hipotezi, v odgovoru nanje pa je Lewis napisal eno najbolj bleščečih ontoloških razprav vseh časov (*O mnoštvu svetov*, 1986).

Če želite imeti možne svetove, dokazuje Lewis svojim kritikom, potem jih morate vzeti zares. Zaradi izjemne uporabnosti se je le malokdo pripravljen odreči aparatu možnih svetov, na Lewisov izziv pa ni enostavno odgovoriti. Pa vendar se zdi, enostavnosti, ekonomiji in drugim teoretskim koristim navkljub, da možni svetovi prej sodijo v znanstveno fantastiko kot v resno ontologijo. Nekatera mesta pri Lewisu (recimo “Reduction of Mind” v Lewis, 1999) kažejo, da je Lewis morda pripravljen sprejeti možne svetove samo kot način reprezentacije, hevristično sredstvo računanja. V zadnjih člankih možnih svetov ne omenja več, tako v svoji novi ali popravljeni teoriji vzročnosti (Lewis, 2000b) govori o različnih možnih dogodkih, ne več o možnih svetovih. Toda to so le ugibanja, saj so možni svetovi vendarle temeljni kamen njegovega sistema. Ali je možen Lewisov sistem brez konkretnih možnih svetov, pa je vprašanje, s katerim se bodo ukvarjala *Studia Lewisiana*.

O Lewisu kroži vrsta anekdot. Bil je velik ljubitelj vlakov, ne le, da se je cele dneve z njimi prevažal zaradi vožnje same, tudi klet svoje hiše je preuredil v prostor za modele vlakov in železniških prog. Znamenit je bil po svoji nesposobnosti za vsakdanji pogovor in klepet, sogovorec je na najbolj nedolžno vprašanje (ali želi čaj ali kavo) čakal na odgovor tudi po več minut. Zadržan, bled in sramežljiv je zaradi svoje intelektualne superiornosti dobil vzdevek “Stroj v prikazni” (“Machine in the Ghost”), po frazi “Prikazen v stroju” (“Ghost in the Machine”), s katero je Ryle posmehljivo označeval kartezijansko dušo. Slovel je kot izjemen učitelj, skromen in prijazen do študentov, ki jih je vodil od začetniških zamisli do izpiljenih tez. Kar nekaj smeri sodobne analitične metafizike izvira iz njegovih seminarjev in doktoratov, ki so nastali pod

njegovim mentorstvom. Lewis je bil tudi velik ljubitelj Avstralije, vsako leto je z ženo tam preživel dva ali tri mesece in imel izjemen vpliv na avstralsko filozofijo. Po mnenju njegovega velikega prijatelja D. Armstronga je Lewis cenil avstralski stil filozofiranja, neposrednost in pripravljenost, da se filozof loti velikih tem na analitični način brez drobnjakarstva in okolišenja, ki je včasih tako značilno za britanski stil analitične filozofije. Bil je ljubitelj avstralskega nogometa, avstralske in irske ljudske (folk) glasbe, predvsem pa seveda, glede na število in raznovrstnost objavljenih razprav, intelektualni deloholik.

Lewis je zavračal vsako zamisel o tem, da bi prirejali simpozije in konference o njegovem delu. V najbolj žlahtnem duhu analitične filozofije je trdil, da so pomembni problemi in njihove rešitve, ne pa "slavni" filozofi. Do leta 2002 je izšel en sam zbornik, posvečen njegovemu delu (Preyer in Siebelt, 2001). V slovenščino je prevedena razprava o vzročnosti (Lewis, 1993 – v prevodu je, ne po krivdi prevajalca, zaradi zapletene tipografije žal nekaj napak). Z Lewisovo teorijo možnih svetov se ukvarjata dva magisterija (Šuster 1991 in Malec 2001), z njegovo teorijo protidejstvenikov in vzročnosti pa doktorsko delo (Šuster 1995). Lewis pa je vedno bolj navzoč tudi v razpravah slovenskih analitikov (ontologija, epistemologija, filozofija psihologije ...). Ne nazadnje o tem priča tudi tematski blok v pričujoči številki *Analize*, ki temelji na prispevkih s kolokvija ob smrti Davida Lewisa, ki ga je 20. 12. 2001 organiziralo *Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti*.

Literatura

Chalmers, D. (2002). “Remarks”. http://web.princeton.edu/sites/philosph/Chalmers2.htm.

Lewis, D. (1969). *Convention: A Philosophical Study*. Harvard: Harvard University Press (predgovor: W. V. Quine).

Lewis, D. (1973, s popravki 1986). *Counterfactuals*. Oxford: Basil Blackwell & Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Lewis, D. (1983). *Philosophical Papers Vol. I*. Oxford: Oxford University Press.

Lewis, D. (1986a). *Philosophical Papers Vol. II*. Oxford: Oxford University Press.

Lewis, D. (1986b). *On the Plurality of Worlds*. Oxford: Basil Blackwell.

Lewis, D. (1991). *Parts of Classes*, Oxford: Basil Blackwell.

Lewis, D. (1993). “Vzročnost”. *Anthropos*, 3-4, str. 284-293.

Lewis, D. (1998). *Papers in Philosophical Logic*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lewis, D. (1999). *Papers in Metaphysics and Epistemology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lewis, D. (2000a). *Papers in Ethics and Social Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lewis, D. (2000b). “Causation as Influence”. *The Journal of Philosophy*, 97, str. 182-197.

Malec, M. (2001). *Teorija mnogih svetov* (magistrska naloga). Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Paul, L. A. (2002). “Memorial Remarks for David Lewis”. http://web.princeton.edu/sites/philosph/LauriePaul2.htm.

Preyer, G., Siebelt, F. (2001). *Reality and Humean Supervenience. Essays on the Philosophy of David Lewis*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Šuster D. (1991). *Filozofski problemi modalne semantike* (magistrska naloga). Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Šuster D. (1995). *Sodobna teorija modalnosti – protidejstvena odvisnost in vzročnost* (doktorska disertacija). Ljubljana: Filozofska fakulteta.